Φως Ιλαρόν

Μηνιαία Έκδοση της Ενορίας Αγίου Γεωργίου Περιβολίων Ρεθύμνου. Έτος 7ο, φ. 76, Ιανουάριος 2019

Η σημασία του Εσπερινού και του Όρθρου

Από τη Δημιουργία του Κόσμου ως τη Σωτηρία μας

Σήμερα δημοσιεύουμε ένα συγκλονιστικό κείμενο του πατρός Αλέξανδρου Σμέμαν (Alexander Schmemann), που μας προσφέρει υπέροχα στοιχεία από τη βαθιά πνευματική και ελπιδοφόρα σημασία των δύο αυτών αρχαίων χριστιανικών «ακολουθιών», δηλαδή τελετουργιών της Εκκλησίας μας, του Εσπερινού (που γίνεται το βράδυ, και λέγεται έτσι γιατί εσπέρα = βράδυ) και του Όρθρου, που γίνεται το πρωί, πριν τη θεία λειτουργία (όρθρος = πολύ πρωί), αφού χτυπά η πρώτη καμπάνα στους ναούς μας.

Είναι απόσπασμα από το βιβλίο του *Για να Ζήσει ο Κόσμος*, μετάφραση Ζήσιμου Λορεντζάτου, εκδόσεις Δόμος 1987 (επανέκδοση 2001), κεφ. «Ο καιρός της αποστολής», σελ. 88-97.

Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν (1921-1983) ήταν ορθόδοξος ιερέας και καθηγητής στη Θεολογική Σχολή του Αγίου Σεργίου, στο Παρίσι, και του Αγίου Βλαδιμήρου, στη Νέα Υόρκη. Είναι ένας από τους σημαντικότερους ορθόδοξους χριστιανούς συγγραφείς, που έζησαν στη δυτική Ευρώπη και την Αμερική.

Οι εξηγήσεις μέσα σε αγκύλες [ ] είναι του φυλλαδίου μας.

***

Αντίθετα με την κοσμική εμπειρία του χρόνου, η λειτουργική μέρα αρχίζει με τον εσπερινό, και τούτο σημαίνει: αρχίζει το βράδυ. Αυτό φυσικά είναι ανάμνηση του βιβλικού: *Και εγένετο εσπέρα, και εγένετο πρωί, ημέρα μία* (*Γένεσις*, 1,5). Ωστόσο είναι κάτι περισσότερο από ανάμνηση. Γιατί αληθινά το τέλος κάθε χρονικής «μονάδας» είναι που φανερώνει το αχνάρι και το νόημα του χρόνου, που χαρίζει στο χρόνο την πραγματικότητά του.

Ο χρόνος πάντα είναι αύξηση, όμως μονάχα στο τέλος μπορούμε να διακρίνουμε την κατεύθυνση αυτής της αύξησης και να παρατηρήσομε τους καρπούς της. Στο τέλος κάθε μέρας, στο βράδιασμα κάθε μέρας, ο Θεός βλέπει τη δημιουργία Του ως *καλήν*· στο τέλος της δημιουργίας είναι που ο Θεός τη χαρίζει στον άνθρωπο. Και έτσι η Εκκλησια αρχίζει στο τέλος της μέρας τη λειτουργία του καθαγιασμού του καιρού [=χρόνου].

Καθώς ερχόμαστε στην εκκλησία, ο κόσμος και εμείς που βρισκόμαστε στον κόσμο έχομε περάσει πολλές ώρες και αυτές οι ώρες γέμισαν, όπως συνήθως, με δουλειά και ξεκούρασμα, με πόνο και χαρά, με φθόνο και αγάπη. Άνθρωποι πέθαναν και άνθρωποι γεννήθηκαν. Για μερικούς στάθηκε η πλέον ευτυχισμένη μέρα της ζωής τους, μια μέρα που θα τη θυμούνται παντοτινά. Και για μερικούς άλλους έφερε το τέλος σε όλες τις ελπίδες τους, ρήμαξε την ίδια την ψυχή τους. Και ολάκερη η μέρα βρίσκεται τώρα εδώ – μοναδική, αμετάστροφη, ανεπανόρθωτη. Η μέρα διάβηκε, όμως τα αποτελέσματά της, οι καρποί της θα χαρίσουν το σχήμα της στην επόμενη μέρα, γιατί ό,τι κάναμε μια φορά απομένει παντοτινά.

Όμως η εσπερινή ακολουθία [=τελετουργία] δεν αρχίζει ως θρησκευτικός «επίλογος» της μέρας, ως προσευχή *προσθετή* σε όλες τις άλλες εμπειρίες της μέρας. Αρχίζει στην *Αρχή* και αυτό σημαίνει στην «ξανά ανακάλυψη», με τη λατρεία και την ευχαριστία, πως ο κόσμος είναι δημιούργημα του Θεού. Η Εκκλησία μάς πηγαίνει, σα να πούμε, στο πρώτο εκείνο βράδυ όπου ο άνθρωπος, προσταγμένος από το Θεό, άνοιξε τα μάτια του και αντίκρισε αυτά που ο Θεός του έδωσε με την αγάπη Του, αντίκρισε όλη την ομορφάδα, όλη τη δόξα του ναού μέσα στον οποίο στεκόταν [=της πλάσης], και ο άνθρωπος ανάπεμψε ευχαριστία στο Θεό. Και με την ευχαριστία αυτή έγινε *ο εαυτός του*.

Ευλόγει η ψυχή μου τον Κύριον, Ευλογητός εί Κύριε…
Ως εμεγαλύνθη τα έργα σου Κύριε. Πάντα εν σοφία εποίησας.
Επληρώθη η γη της κτίσεώς σου.
Άσω τω Κυρίω εν τη ζωή μου
Ψαλώ το Θεώ μου έως υπάρχω (*Ψαλμός 104*)*

*Στα δικά μας βιβλία: 103 (σημ. του μεταφραστή). [Ο π. Αλέξανδρος γράφει 104, επειδή απευθύνεται στους δυτικούς χριστιανούς, ιδίως προτεστάντες, που έχουν αυτή την αρίθμηση στους Ψαλμούς, δηλ. στο βιβλίο *Ψαλμοί* της Παλαιάς Διαθήκης]

Και έτσι πρέπει να είναι. Πρέπει να υπάρχει κάποιος σε αυτό τον κόσμο – τον κόσμο που απαρνήθηκε το Θεό και που με την απάρνηση αυτή, με τη βλαστήμια αυτή, γίνηκε ένα σκοτιδιασμένο χάος – πρέπει να υπάρχει κάποιος που να σταθεί στο κέντρο του κόσμου και να τον ξεχωρίσει, να τον δει και πάλι να είναι φορτωμένος από το θεϊκό πλούτος, να είναι η ομορφιά και η σοφία, και να ευχαριστήσει το Θεό για τον κόσμο. Αυτός ο «κάποιος» είναι ο Χριστός, ο νέος Αδάμ που έρχεται να αποκαταστήσει αυτή την «ευχαριστιακή ζωή», την οποία εγώ, ο παλαιός Αδάμ, απαρνήθηκα και απώλεσα, που με κάνει πάλι αυτό που είμαι, και έρχεται να μου αποκαταστήσει τον κόσμο. Και αν η Εκκλησία είναι *εν Χριστώ*, η αρχική πράξη της είναι πάντα η πράξη αυτή της ευχαριστίας, της απόδοσης του κόσμου πίσω στο Θεό.

Σε αντίθεση με την ομορφιά και με το θαύμα της δημιουργίας, ανακαλύψαμε ωστόσο τη σκοτεινάδα και την αποτυχία του κόσμου, το δεύτερο μεγάλο θέμα του εσπερινού. Αν ο Ψαλμός 104 [103] λέει την αλήθεια, ο κόσμος όπως τον ξέρομε είναι – σε αντίθεση – ένας βραχνάς. Επειδή πρώτα είδαμε την ομορφάδα του κόσμου, μπορούμε τώρα να δούμε την ασχημάδα του, να καταλάβομε τι χάσαμε, να νιώσομε το γιατί ολάκερη η ζωή μας (και όχι μονάχα μερικές «παραβάσεις») έγινε Αμαρτία, και μπορούμε να *μετανιώσομε* για αυτό.

Τα φώτα τώρα σβήστηκαν. Η «Ωραία πύλη» του ιερού κλείστηκε. Ο ιερουργός έβγαλε τα άμφιά του· είναι ο γυμνός και πονεμένος άνθρωπος, που θρηνεί έξω από τον Παράδεισο, και έχοντας νιώσει καλά την εξορία του, την προδοσία του, τη σκοτεινιά του, λέει στο Θεό: *Εκ βαθέων εκέκραξά Σοι, Κύριε*. Αντίκρυ στη δόξα της δημιουργίας ανάγκη να υπάρχει μια φοβερή θλίψη. Ο Θεός μας χάρισε άλλη μια μέρα, και μπορούμε να δούμε πώς ακριβώς χαλάσαμε αυτό το δώρο Του. Δεν είμαστε οι «καλοί» Χριστιανοί που χωρίστηκαν από τον απαίσιο κόσμο. Αν δε σταθούμε ακριβώς σα να είμαστε αντιπρόσωποι αυτού του κόσμου, σαν αληθινά να είμαστε αυτός ο κόσμος, αν δε σηκώσομε ολάκερο το βάρος της *μέρας τούτης*, μπορεί η «ευσέβειά» μας να είναι ευσέβεια· δεν είναι χριστιανική.

Έρχεται τώρα το τρίτο θέμα του εσπερινού: η *Λύτρωση*. Στον κόσμο τούτο της αμαρτίας και της σκοτεινιάς ήρθε φως: *φως ιλαρόν αγίας δόξης αθανάτου Πατρός, ουρανίου, αγίου, μάκαρος, Ιησού Χριστέ*. Ο κόσμος βρίσκεται στο βράδιασμά του επειδή έχει έρθει ο Ένας που φέρνει στον κόσμο το τελικό νόημά του· μέσα στη σκοτεινιά αυτού του κόσμου, το φως του Χριστού φανερώνει ξανά την αληθινή φύση των πραγμάτων.

Τούτος δεν είναι ο κόσμος που ήταν προτού έρθει ο Χριστός: ο ερχομός Του *ανήκει* τώρα στον κόσμο. Το αποφασιστικό γεγονός του σύμπαντος κόσμου συντελέστηκε. Τώρα γνωρίζομε πως ο Χριστός θα μεταμορφώσει καθετί που έχει να κάνει με τη ζωή μας. Μονάχα εξαιτίας του Χριστού μπορούμε να δοξάζομε τη δημιουργία στην αρχή του εσπερινού, μονάχα επειδή Εκείνος μας έδωσε μάτια *ιδείν*, καθώς λέει ο Μέγας Βασίλειος, *την φιλάνθρωπον χείραν της Σης παντοδυναμίας εν πάσι τοις έργοις Σου*.

Την ώρα που μπορούμε να ευχαριστήσομε το Θεό για το Χριστό, αρχίζομε να καταλαβαίνομε πως στο Χριστό όλα έχουν μεταμορφωθεί σε αληθινό θαύμα. Στο αχτιδοβόλο φως Του ο κόσμος δεν είναι κοινοτοπικός. Το ίδιο το έδαφος όπου στεκόμαστε είναι μια θαυματουργική δίνη από άτομα που βουίζουν μέσα στο διάστημα. Το σκοτάδι της αμαρτίας ξεκαθαρίζει, και υπάρχουν τώρα πλάτες για να σηκώσουν το βάρος της. Ο θάνατος στερήθηκε από τον τελικό σκοπό του, πατήθηκε χάμω με το θάνατο του Χριστού. Σε έναν κόσμο όπου όλα όσα φαίνονται παρόντα γίνονται την ίδια στιγμή περασμένα, όλα μπορούν να μοιραστούν μέσα στο Χριστό το αιώνιο παρόν του Θεού. Η ίδια η εσπέρα είναι ο πραγματικός καιρός της ζωής μας.

Και φτάνομε στο τελευταίο θέμα του εσπερινού: το θέμα του *Τέλους*. Το αναγγέλνει το ψάλσιμο του *Νυν Απολύεις* (Nunc Dimittis). Το Ευαγγέλιο βάζει τα λόγια στο στόμα του γέρο Συμεών που ανάλωσε τη ζωή του καρτερώντας αδιάκοπα τον ερχομό του Μεσσία επειδή του ειπώθηκε μέσα σε όραμα πως δε θα πέθαινε προτού δει τον επαγγελμένο του Ισραήλ. Όταν η Μαρία και ο Ιωσήφ έφεραν τον Ιησού βρέφος για να τον παρουσιάσουν στο ναό του Θεού, ο άνθρωπος ήταν εκεί και Τον παρέλαβε στην αγκαλιά του, και το Ευαγγέλιο μνημονεύει πως είπε:

Νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα, κατά το ρήμα σου εν ειρήνη, ότι είδον οι οφθαλμοί μου το σωτήριόν σου, ό ητοίμασας κατά πρόσωπον πάντων των λαών. φως εις αποκάλυψιν εθνών και δόξαν λαού σου Ισραήλ [Λουκ. 2, 29-32].

Ο Συμεών καρτερούσε μια ζωή ολόκληρη και στο τέλος ο Χριστός Βρέφος του παραδόθηκε: κράτησε τη Ζωή του κόσμου στην αγκαλιά του. Στην απαντοχή και στη νοσταλγία του συμβόλιζε τον κόσμο και τα λόγια που χρησιμοποίησε για να εκφράσει την ευχαριστία του έγιναν λόγια δικά μας. Μπόρεσε να αναγνωρίσει τον Κύριο επειδή Τον περίμενε. Τον πήρε στην αγκαλιά του γιατί είναι φυσικό να αγκαλιάσεις κάποιον που αγαπάς· και τότε πληρώθηκε [=ολοκληρώθηκε] μια ζωή ολόκληρη απαντοχής. Ο Συμεών αντίκρισε τον Ένα που νοσταλγούσε. Ολοκλήρωσε το σκοπό της ζωής του και βρέθηκε έτοιμος για το θάνατο.

Ο θάνατος για τον Συμεών δεν ήταν καταστροφή. Ήταν μονάχα μια φυσική έκφραση του πληρώματος της απαντοχής του. Δεν έκλεινε τα μάτια του στο φως που τελικά το είδε· ο θάνατός του ήταν μονάχα η αρχή για ένα εσωτερικότερο όραμα αυτού του φωτός. Κατά τον ίδιο τρόπο ο εσπερινός είναι η αναγνώριση πως ήρθε το βράδιασμα αυτού του κόσμου, που αναγγέλνει εκείνη την ανέσπερη Μέρα [δηλ. τη Δευτέρα Παρουσία και την αιώνια ζωή στη Βασιλεία του Θεού]. Σε τούτο τον κόσμο κάθε μέρα αντικρίζει τη νύχτα· ο ίδιος ο κόσμος αντικρίζει τη νύχτα. Ο κόσμος δεν μπορεί να βαστάξει παντοτινά. Ωστόσο η Εκκλησία βεβαιώνει πως ένα βράδυ δεν είναι μονάχα ένα τέλος, αλλά είναι και μια αρχή μιας άλλης μέρας. Στο Χριστό και μέσα από το Χριστό μπορεί ένα βράδυ να γίνει η απαρχή μιας *καινούργιας ζωής*, της ανέσπερης Μέρας, γιατί τα μάτια μας είδαν τη σωτηρία και ένα φως που ποτέ δε θα λείψει. Και για τούτο το λόγο ο χρόνος του κόσμου αυτού βρίσκεται τώρα γεμάτος από καινούργια ζωή.

Παρουσιαζόμαστε στο Χριστό για να Του προσφέρουμε τον καιρό μας, ανοίγομε την αγκάλη μας για να Τον δεχτούμε. Και Εκείνος γεμίζει αυτό τον καιρό με τον εαυτό Του, τον γιατρεύει και τον κάνει – πάλι και πάλι – καιρό της σωτηρίας.

***

Εσπέρας και πρωί… Μόλις ανοίξομε τα μάτια μας, η πρώτη αίσθηση που λαβαίνομε είναι της νυχτιάς, όχι του φωτός· βρισκόμαστε στην πιο αδύνατη, στην πιο αβοήθητη στιγμή μας. Είναι σαν ένας άνθρωπος που πρώτη φορά δοκιμάζει πραγματικά τη ζωή σε όλη την ασυναρτησία και τη μοναξιά της (πρωτύτερα δεν τις έβλεπε, προφυλαγμένος μέσα στη θαλπωρή της οικογένειας).

Κάθε πρωί, μέσα στο ασχημάτιστο σκοτάδι, ανακαλύπτομε την αδράνεια της ζωής. Και έτσι το πρώτο θέμα του όρθρου είναι πάλι ο ερχομός του φωτός στα σκοτεινά. Αρχινάει, όχι με τη Δημιουργία καθώς ο εσπερινός, αλλά με την Πτώση. Μέσα ωστόσο σε αυτή την αδυναμία και τον απελπισμό, κρύβεται μια προσμονή, μια πείνα και δίψα. Και μέσα στο σκηνικό αυτό η Εκκλησία δηλώνει τη χαρά της, όχι μονάχα αντίθετα στο ρεύμα της φυσικής ζωής, αλλά πληρώνοντάς την (by fulfilling it). Η Εκκλησία αναγγέλνει κάθε πρωί πως ο Θεός είναι ο Κύριος και αρχίζει να οργανώνει τη ζωή γύρω από το Θεό.

Στην εκκλησιά τα πρώτα φώτα του όρθρου είναι κεριά, πρόγευση του ήλιου. Αργότερα βγαίνει ο ήλιος, διώχνοντας τα σκοτάδια του κόσμου και η Εκκλησία βλέπει σε τούτο την ανατολή του αληθινού Φωτός του κόσμου, τον Υιό του Θεού. Γνωρίζομε πως ο Λυτρωτής μας ζει, και πως καταμεσίς στην ασυναρτησία της ζωής Εκείνος θα μας αποκαλυφθεί και πάλι. Με όλο που μας «κυκλώνουν» οι ζάλες του βίου, κάθε πρωί μπορούμε να αναγγείλομε ωστόσο με τον ήλιο που βγαίνει τον ερχομό του πολυκαρτερεμένου Μεσσία. Άσχετα με όλα *αύτη* είναι *η ημέρα την εποίησεν ο Κύριος – αγαλλιασώμεθα και ευφρανθώμεν εν αυτή. Ευλογημένος ο Ερχόμενος εν Ονόματι Κυρίου* [Ψαλμός 117, 24].

Καθώς πληθαίνει ο φως, η ακολουθία [=τελετουργία] σχετίζει το καινούργιο πρωινό με τον καινούργιο καιρό [=χρόνο]. Όπως ο εσπερινός σχέτιζε το βράδιασμα με ολόκληρη τη χριστιανική εμπειρία του κόσμου ως «βραδιάσματος» – έτσι και ο όρθρος σχετίζει το πρωινό με τη χριστιανική εμπειρία της Εκκλησίας ως «πρωινού» και ως απαρχής.

Αυτές οι δυο συμπληρωματικές, ωστόσο απόλυτα ουσιαστικές, *διαστάσεις* του καιρού χαρίζουν σχήμα στην καιρική ζωή μας και, δίνοντας στο χρόνο καινούργιο νόημα, τον μεταμορφώνουν σε *χριστιανικό* χρόνο. Η διπλή αυτή εμπειρία αληθινά εφαρμόζεται σε όλα όσα έχομε να κάνομε. Βρισκόμαστε *πάντα ανάμεσα* πρωί και βράδυ, *ανάμεσα* Κυριακή και Κυριακή, *ανάμεσα* Πάσχα και Πάσχα, *ανάμεσα* στους δυο ερχομούς του Χριστού. Η εμπειρία του καιρού ως *τέλους* χαρίζει απόλυτη σπουδαιότητα σε οτιδήποτε καταπιανόμαστε *τώρα*· το κάνει τελικό, αποφασιστικό. Η εμπειρία του καιρού ως *απαρχής* γεμίζει όλο το χρόνο μας με χαρά, γιατί του προσθέτει το «συντελεστή» της αιωνιότητας. *Ουκ αποθανούμαι, αλλά ζήσομαι και διηγήσομαι τα έργα Κυρίου* [Ψαλμός 117, 17].

Δουλεύομε στον κόσμο και η δουλειά αυτή – πραγματικά οποιαδήποτε δουλειά – αν αναλυθεί καθαρά από την άποψη του κόσμου, χάνει το νόημά της, γίνεται άσκοπη, ξεκάρφωτη. Σε κάθε πολιτεία του κόσμου υπάρχει κάθε πρωί ένα κύμα από καθαρούς και ξυρισμένους ανθρώπους που πηγαίνουν στη δουλειά τους. Και κάθε βράδυ υπάρχει ένα κύμα από τους ίδιους ανθρώπους, αποσταμένους και βρωμισμένους, που πηγαίνουν τώρα στην αντίθετη κατεύθυνση. Όμως εδώ και πολλά πολλά χρόνια ένας σοφός άνθρωπος παρακολούθησε το κύμα αυτό (οι μορφές αλλάζουν, το άσκοπο δεν αλλάζει) και είπε:

Ματαιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης.
Τίς περισσεία τω ανθρώπω εν παντί μόχθω αυτού, ώ μοχθεί υπό τον ήλιον;
Γενεά πορεύεται και γενεά έρχεται,
και η γη εις τον αιώνα έστηκε.
Ου πλησθήσεται οφθαλμός του οράν, και ου πληρωθήσεται ούς από ακροάσεως.
Και ουκ έστι παν πρόσφατον υπό τον ήλιον...
(*Εκκλησιαστής*, 1, 2-4,8,9)

Και αυτό αληθεύει για τον *πεσμένο* κόσμο. Μα εμείς οι Χριστιανοί λησμονήσαμε πολλές φορές πως ο Θεός λύτρωσε τον κόσμο. Για αιώνες κηρύξαμε στους βιαστικούς ανθρώπους: η καθημερινή βιασύνη σας δεν έχει νόημα, δεχτείτε την ωστόσο – και θα λάβετε για αντάμοιβή σας την αιώνια ανάπαυση σε έναν *άλλο* κόσμο. Όμως ο Θεός μας αποκάλυψε και μας προσφέρει αιώνια Ζωή, όχι αιώνια ανάπαυση. Και ο Θεός αποκάλυψε αυτή την αιώνια Ζωή καταμεσίς του καιρού – και της βιασύνης του – ως κρυμμένο νόημα και ως σκοπό του καιρού. Και έτσι έκανε τον καιρό, και τη δουλειά μας μέσα στον καιρό, *μυστήριο του ερχόμενου κόσμου*, μια λειτουργία πλήρωσης [=ολοκλήρωσης, τελειοποίησης] και ανεβάσματος.

Όταν φτάσομε στο τέρμα της αυτάρκειας του κόσμου, τότε ο κόσμος *ξαναρχίζει* για μας από την αρχή ως υλικό ή ως συστατικό του μυστηρίου που έχομε να πληρώσομε (to fulfill) στο Χριστό.

Και ουκ έστιν παν πρόσφατον υπό τον ήλιον. Ωστόσο κάθε μέρα, κάθε στιγμή αντηχάει τώρα η νικηφόρα βεβαίωση: *Ιδού καινά ποιώ πάντα. Εγώ ειμί το Άλφα και το Ωμέγα, η αρχή και το τέλος…* (*Αποκάλυψις*, 21, 5-6).

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΕΝΟΡΙΑΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΙΩΝ ΡΕΘΥΜΝΗΣ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ
Τ.Κ. 741 00 ΡΕΘΥΜΝΟ. Τηλ.: 28310 28854 - e-mail: riginiot@gmail.com
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ: Ενορία Αγίου Γεωργίου Περιβολίων Ρεθύμνης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: Θεόδωρος Ι. Ρηγινιώτης

Αν σας άρεσε αυτό το κείμενο, παρακαλούμε,
δώστε το και σε άλλους να το διαβάσουν.